

Colecția Viața în Hristos
Pagini de Filocalie

9

Sfântul Teodor Studitul

CATEHEZELE MARI
Cartea a II-a

Traducere din limba greacă veche
de Laura Enache

Studiu introductiv de Julien Leroy,
tradus din limba franceză de Daniela Bahrim

Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2018

CUPRINS

Listă de abrevieri.....	XVII
Note introductive la catehezele Sfântului Teodor Studitul (Pr. Dragoș Bahrim)	XIX
Cateheza în monahismul studit (Julien Leroy).....	1
<i>Ale Cuviosului Părintelui nostru și Mărturisor Teodor, egumenul Studionului, Cuvinte catehetice către ucenicii săi. Cartea a II-a</i>	21
Cateheza 1 Nu trebuie să trăim cu indiferență, ci să luăm aminte la noi înșine și să fim pregătiți în fiecare zi	23
Cateheza 2 Trebuie să ieșim la ascultările noastre cu conștiință curată și să nu facem lucrurile Domnului cu nepăsare	27
Cateheza 3 Trebuie să urâm iubirea de sine și mândria prin care am căzut de la înălțimea petrecerii noastre îngerești	31
Cateheza 4 Să ne păzim cetatea sufletului nostru de îndeletnicirile rele prin paza dumnezeieștilor porunci	35
Cateheza 5 Trebuie să ne pironim cu frica lui Dumnezeu, ca să nu fim stăpâniți de poftele noastre	39
Cateheza 6 Nu trebuie să slăbim din lucrarea noastră duhovnicească, ci să ne împlinim cu tărie și fără tulburare nevoia care ne stă înainte	43
Cateheza 7 Trebuie să suferim și foame și sete și orice altă strâmtorare până la moarte, după cum am făgăduit lui Dumnezeu la intrarea noastră	47
Cateheza 8 Despre a nu se aduna și a discuta unii cu alții cele ce duc la pierzania sufletelor noastre	53

Cateheza 9	
Despre faptul de a răbda toate lucrurile întristătoare care ni se întâmplă în viața noastră chinovială, ca să dobândim Împărăția cerurilor	57
Cateheza 10	
Despre a nu ne zădărnici noi în desfătările vieții.	
Cuvânt pentru cei care au lăsat toate pentru Dumnezeu	61
Cateheza 11	
Trebuie să ne sârguim și să ne îmbărbătăm în luptele noastre duhovnicești, ca să luăm cununile răbdării	65
Cateheza 12	
Despre înfrânare, rostită în săptămâna Lăsatului sec de carne	69
Cateheza 13	
Despre a nu ne împuțina cu sufletul sau a deznădăjdui în ispitele care ni se întâmplă nouă de la vrăjmașul	73
Cateheza 18	
Despre nepățimire și înfrânare	77
Cateheza 19	
Despre tăierea voci și fuga de cumplita îndrăzneală	81
Cateheza 20	
Despre a răbda focul poftelor și greutatea nevoiței și despre a nu ceda în valul ispitelor	85
Cateheza 21	
Trebuie să rămânem în mărturisirea și chemarea cu care ne-a chemat pe noi Dumnezeu și să nu pierdem, din comoditate, faptele noastre bune pentru care ne-am rugat mult	89
Cateheza 22	
Despre îngrădirea sufletelor prin virtuți. Mulți sunt cei ce se luptă cu noi din înălțime	95
Cateheza 23	
Despre mulțumire și răbdare	99
Cateheza 24	
Despre a nu ne îngreuna în lupta duhovnicească și despre a nu ne împodobi	103
Cateheza 25	
Despre trezvie și despre a face cele vrednice de laudă ale fericitei supunerii și despre a lua aminte la noi înșine	109

Cateheza 26	
Ne folosim și înaintăm foarte mult spre cele dinainte când suntem catehizați și învățați	113
Cateheza 27	
Trebuie să recurgem la înțeleșuri și să cercetăm viețile Părinților noștri și să petrecem în același chip cu ei	117
Cateheza 28	
Despre a nu ne împușina în luptele duhovnicești, ci să luptăm lupta cea bună, ca să-l biruim pe potrivnicul	121
Cateheza 29	
Trebuie să petrecem fără pată viața noastră duhovnicească ...	123
Cateheza 30	
Despre cea mai bună supunere a voastră și despre a nu socoti nimic mai mare decât ea	127
Cateheza 31	
Despre sărbătoarea Bobotezei	131
Cateheza 32	
Despre cea mai puternică petrecere a noastră, cateheză rostită în săptămâna Floriilor	135
Cateheza 33	
Despre mântuitoarea Pătimire și despre unimea de cuget	139
Cateheza 34	
Despre a nu cârți în strâmtorările nevoilor trupești	143
Cateheza 35	
Trebuie să luăm aminte la noi înșine în felurile mâncări și despre înfrânare	151
Cateheza 36	
Despre a purta cu mulțumire cele întristătoare ale vieții noastre în Hristos	155
Cateheza 37	
Despre înfrânarea nu numai de la mâncări, ci și de la patimi. [Cateheză] spusă în Postul Mare	159
Cateheza 38	
Despre a nu fi nepăsători cu propria mântuire până la moarte	163
Cateheza 39	
Dacă vom răbda în supunerea mucenicească, vom primi laude veșnice	167

Cateheza 40	
Despre a căuta la un singur lucru, mântuirea sufletelor noastre	171
Cateheza 41	
Nu trebuie să fim greu de clintit, ci ușor de mișcat către poruncile lui Dumnezeu	175
Cateheza 42	
Smerita noastră cateheză aduce mult câștig sufletelor noastre, cu harul lui Hristos	179
Cateheza 43	
Celor ce aleargă bine le sunt puse deoparte cununile dreptății	181
Cateheza 44	
Să lepădăm toată trândăvia și să ne trezim la lucrarea duhovnicească	185
Cateheza 45	
Să ne pregătim pe noi înșine prin virtuți pentru atacul vrăjmașului	189
Cateheza 46	
Să luăm aminte la amenințările și învățăturile Sfinților Părinți	193
Cateheza 47	
Despre frații care au fugit și despre a lua aminte la sine însuși	197
Cateheza 48	
Nu trebuie să ne ascundem gândurile rele, ci să triumfăm asupra lor prin mărturisire	201
Cateheza 49	
Despre înfricoșata zi a judecății și despre cel ce s-a lepădat și despre cel ce ne aduce pe noi iudaicește la tribunalele cele lumești	207
Cateheza 50	
Trebuie să purtăm cu ușurință lupta în stadionul supunerii noastre	211
Cateheza 51	
Să imităm simplitatea pruncilor pentru Hristos, Care S-a făcut prunc pentru noi	215

Cateheza 52	
Înfrânarea este pentru puțină vreme, dar virtutea rămâne pentru totdeauna	219
Cateheza 53	
Despre mulțumire și bună rânduială	223
Cateheza 54	
Despre imitarea vieților sfinților bărbați și purtarea cu vitejie a ascultărilor	227
Cateheza 55	
Despre sârguința și grija față de cea mai bună petrecere a noastră	231
Cateheza 56	
Îndemn către frații din Mănăstirea Sakkoudion	235
Cateheza 57	
Despre lepădarea de lume, către frații din Tripoulianon	237
Cateheza 58	
Despre răbdare, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	239
Cateheza 59	
Îndemn către frații din Mănăstirile Sakkoudion și Sfântul Hristofor	243
Cateheza 60	
Despre oștirea noastră duhovnicească, fraților noștri din Mănăstirile Sakkoudion și Sfântul Hristofor	247
Cateheza 61	
Mulțumire către Dumnezeu când am ieșit noi din temniță și îndemn pentru a răbda cu vitejie și mulțumire necazurile care vin asupra noastră. Către frații din Mănăstirile Sakkoudion și Sfântul Hristofor	251
Cateheza 62	
Despre unimea de cuget, către frații din Mănăstirile Sfântul Hristofor și Sakkoudion	255
Cateheza 63	
Pentru bunăvoire și stăpânire, către frații cei din Mănăstirea Tripoulianon	259
Cateheza 64	
Despre tăierea voii noastre, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	265

Cateheza 65	
Despre a lua aminte la sine, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	269
Cateheza 66	
Despre nerăutate, către frații din Mănăstirea Sakkoudion ...	271
Cateheza 67	
Despre smerenie, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	275
Cateheza 68	
Îndemn către frații din Mănăstirea Katharelor	279
Cateheza 69	
Despre dragoste și ieșirea sufletului, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	283
Cateheza 70	
Despre lupta noastră duhovnicească, fraților din Mănăstirea Sakkoudion	287
Cateheza 71	
Despre stare, către frații cei din Sakkoudion	291
Cateheza 72	
Despre a păstori bine oile cele cuvântătoare ale Domnului, către frații din Mănăstirea Katharelor	295
Cateheza 73	
Despre răbdare, către frații din Mănăstirea Tripulianon	297
Cateheza 74	
Despre a stăruî în mărturisirea noastră, către frații din Mănăstirea Sfântul Hristofor	301
Cateheza 75	
Despre smerenie și bună rânduială, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	305
Cateheza 76	
Mulțumire [lui Dumnezeu], către frații din Mănăstirea Sakkoudion	307
Cateheza 77	
Despre a nu avea părere proprie, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	311
Cateheza 78	
Despre supunerea noastră de bucurie făcătoare, către frații din Mănăstirea Sakkoudion	315

Cateheza 79

Învățătorul să-și pună sufletul pentru turma lui.
Despre râvnă și grija față de viața noastră cea după Dumnezeu
și să luăm aminte la noi înșine din pricina
curselor diavolului 319

Cateheza 80

Trebuie să fim în neliniște și în grijă în stadionul
duhovnicesc până la moarte, ca să fim încununați cu
cununile dreptății de Împăratul a toate, Dumnezeu 323

Cateheza 81

Trebuie să păstorim după rațiune oile cele înțeleghătoare ale
lui Hristos. Învățatură de îndemn despre faptul că trebuie să
ne pregătim cu tărie și cu grijă pentru orice virtute ascetică.
Rostită după Ziua Luminilor 327

Cateheza 82

Despre a ne păzi pe noi de toată legătura rea și nefolositoare
și de nepotrivita îndrăznire și despre a suferi cu răbdare
strămtorările ascetice, în nădejdea lărgimii și bucurării
de bunătățile cele veșnice 333

Cateheza 83

Despre cutremurul care a avut loc de curând și despre sfârșitul
veacului acestuia. Învățatură de îndemn despre sânguintă și
purtare de grijă pentru lucrarea poruncilor lui Dumnezeu .. 337

Cateheza 84

Despre dragostea față de stareț și despre răbdare și stăruință.
Despre a nu rușina chipul nostru îngeresc cu ceva dintre cele
săvârșite de noi mai înainte 343

Cateheza 85

Aspră și suitoare este virtutea, iar răutatea este ușoară și
coborâtoare. De aceea, trebuie să avem râvnă și să luptăm
să urcăm noi pe culmile virtuții, ca să dobândim
odihnă veșnică 347

Cateheza 86

Despre purtarea de grijă față de oile lui Hristos și despre
plecarea fraților noștri și statornicia vieții noastre celei
după Dumnezeu 351

Cateheza 87

Trebuie să ne gândim ce suntem și ce am fost și unde iarăși
ne vom duce, pentru ca, dacă vom viețui bine, să dobândim
răsplătirile veșnice 355

Cateheza 88

Egumenul trebuie să facă toate pentru cei care luptă în stadionul supunerii mucenicești și să lucreze cele ce conduc la liniște, pentru ca, purtând biruință împotriva dușmanilor, să fie răsplătiți de Agonothetul Dumnezeu prin cununile cele veșnice 359

Cateheza 89

Despre dragostea către noi a Stăpânului Hristos și că prin multă osteneală și sudoare se îndreaptă cineva în virtute. Să nu ne împuținăm în osteneli, ca să dobândim Împărăția cerurilor 365

Cateheza 90

Trebuie cu tărie și cu putere să vedem noi cele săvârșite pentru mântuirea sufletului și despre necărtire în schimbările ascultărilor 369

Cateheza 91

Starețul trebuie să-și pună sufletul pentru oile cuvântătoare, ca unul care va da socoteală pentru fiecare în Ziua Judecății! Despre tăierea propriilor voci 373

Cateheza 92

Despre adormirea fratelui Hariton și despre faptul de a împlini fără tulburare și în pace ascultările încredințate nouă 377

Cateheza 93

Despre alegerea starețului Mănăstirii Dalmatou și despre smerenie, că aceasta este cunoașterea cea adevărată, mai înaltă decât înțelepciunea cea din afară 381

Cateheza 94

Despre înfrânare și smerenie 385

Cateheza 95

Despre lepădarea de lume și de cele din lume. Învățătură că trebuie să ne asumăm cu râvnă caracteristicile petrecerii noastre riguroase, rostită în ziua lăsatului sec de carne 389

Cateheza 96

Despre cum trebuie să stăm împotriva atacurilor diavolului 393

Cateheza 97

Îndemn și laudă 399

Cateheza 98	
Despre a împlini cu vitejie și bărbăție lupta supunerii și a trece cu frică de Dumnezeu și cu pricepere ascultările asumate, spre slava numelui Său celui închinat	403
Cateheza 99	
Despre străpungere și despre adormirea lui Rafail, adevăratul ucenic ascultător	407
Cateheza 100	
Dacă ne vom înarma cu armele virtuții, cu ușurință vom sta împotriva amarnicei minți asiriene, diavolul, doborând feluritele lui uneltiri	413
Cateheza 101	
Despre sporirea cinstitiei noastre vieți și despre a ne trezi cu râvnă la ascultări ca și cum ne-am afierosi lucrarea lui Dumnezeu. Despre a nu conduce obștea în chip înrobitor, ci frățește	417
Cateheza 102	
Îndemn să ne păstrăm supunerea noastră monahală nemincinoasă și curată, pe care am mărturisit-o înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor	421
Cateheza 103	
Îndemn la intrarea în Sfântul și Marele Post și despre a doua Venire	427
Cateheza 104	
Despre cum trebuie să stăm împotriva și să respingem atacurile diavolului. Avem nevoie de multă priveghere în fiecare zi	431
Cateheza 105	
Cuvânt de îmbărbătare. Despre osândirea de sine din smerenie și cum trebuie să fie proestosul în obște	435
Cateheza 106	
Despre neîmpătımirea de viața deșartă și stricăcioasă și despre tăria și râvna petrecerii noastre dumnezeiești. Despre călătoria noastră ascetică	439
Cateheza 107	
Trebuie ca noi să luptăm în armata noastră duhovnicească împotriva gândurilor care ne asaltează, ca să primim de la Agonothetul Hristos cununile biruinței	447
Cateheza 108	
Despre îngrijirea și rodirea viei noastre duhovnicești	453

Cateheza 109	
Despre paza și curățirea simțurilor noastre și despre mărturisirea gândurilor rele	457
Cateheza 110	
Despre faptul că trebuie să stăm cu vitejie și cu tărie în supunerea noastră ascetică și că trebuie să primim cu mulțumire hainele de la cei ce le împart	461
Cateheza 111	
Despre faptul de a nu primi sfatul șarpelui celui strâmb, ci să respingem atacurile lui prin mărturisire	467
Cateheza 112	
Despre plecarea fratelui Elpidie și întoarcerea lui Eutalie și despre faptul de a săvârși ascultările din liberă alegere, după puterea cuvenită nouă	471
Cateheza 113	
Despre smerenia egumenului și învățătură despre petrecerea vieții noastre celei după Dumnezeu și despre a nu suferi ca Cezarul să fie în adulter	477
Cateheza 114	
Trebuie să urmărim pilda de Dumnezeu purtătorilor noștri părinți. Despre ferirea de patimile de necinste, despre priveghere și osteneala lucrării noastre celei după suflet	483
Cateheza 115	
Trebuie să păzim neîntinată petrecerea noastră monahicească și să răbdăm orice ispită până la moarte pentru porunca lui Dumnezeu	487
Cateheza 116	
Trebuie ca epistimonarhii să conducă obștea în mod cuvenit lui Dumnezeu. Despre acribia vieții noastre celei de Dumnezeu primite. Trebuie să fugim de pierzătoarea îndrăznire	491
Cateheza 117	
Despre a suporta greutatea supunerii și a primi cu bunăvoință certările de la egumen. Despre a petrece după pilda Sfinților noștri Părinți	497
Cateheza 118	
Despre cercetarea dumnezeieștii Scripturi, spre a nu ignora uneltirile cele de multe chipuri ale diavolului	501

Cateheza 119

Trebuie să stăruim cu vitejie în nevoința supunerii și să luăm aminte la învățăturile părinților purtători de Dumnezeu.

Nu trebuie să căscăm ochii la cele deșarte și vremelnice ... 505

Cateheza 120

Nu trebuie să petrecem cu nepăsare după trecerea Sfântului și Marelui Post ca să nu ne pierdem virtuțile agonisite mai înainte. Despre sărbătoarea Floriilor și

despre Patima Mântuitorului 511

Cateheza 121

Egumenul trebuie să păstorească cu trezvie oile cele cuvântătoare astfel încât, prin învățătura Scripturilor de Dumnezeu insuflate, să scape de uneltirile pierzătoare

de suflet ale șarpelui și despre tăierea vocii 515

Cateheza 122

Cel ce are credință neștirbită față de egumen și cel ce își agonisește zi de zi comoară prin sporirile virtuților va fi

învrednicit să fie rânduit în rândul sfinților 521

Cateheza 123

Despre cea mai bună petrecere a noastră și despre a nu se înălța pentru harisme, ci să tindem mereu spre cele mai bune 525

Cateheza 124

Despre păzirea dumnezeieștilor porunci și că nu trebuie

ca cei dintâi să poruncească cu autoritate 531

Cateheza 125

Despre a lua aminte la învățăturile părinților și a nu căsca gura la cele prezente, ci a privi la cele viitoare

535

Cateheza 126

Trebuie să-i plângem pe frații noștri care s-au rupt de obște

și să ne păzim limbile 539

Cateheza 127

Nu trebuie să fim nepăsători în ascultări, ci să priveghem pentru propria mântuire

545

Cateheza 128

[Cuvânt] dojenitor și totodată învățător 549

Bibliografie 553

Indice de referințe scripturistice 565

Note introductive la catehezele Sfântului Teodor Studitul

A publica în momentul de față o ediție corectă din punct de vedere științific a *corpusului* de cateheze ale Sfântului Teodor Studitul nu este o lucrare simplă, deși proiectul se arată a fi de maxim interes, autorul fiind unul dintre cei mai proeminenți reprezentanți ai monahismului bizantin. Catehezele sale sunt cea mai vie mărturie despre viziunea și sinteza practică de excepție ce a stat la baza operei de reconstrucție a monahismului chinovial la sfârșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al IX-lea. De aceea, ele sunt importante nu doar pentru istoricii monahismului bizantin, ci și pentru monahii de astăzi care ținesc același neschimbat ideal al sfințeniei. Opera ascetică a Sfântului Teodor – deși astăzi se vorbește despre el mai ales din perspectiva de apărător al credinței ortodoxe – a cunoscut o iradiere impresionantă atât în timp, cât și geografic (Muntele Athos, Rusia kieveană, Italia de sud), generații întregi de monahi găsind în Sfântul Teodor un far călăuzitor sigur.

Catehezele sale s-au păstrat doar parțial și au fost adunate după moartea Sfântului Teodor în patru colecții. Astfel, există astăzi trei cărți de *cateheze mari* și cartea *catehezelor mici*, socotită cartea a patra, toate păstrate într-un număr remarcabil de manuscrise. Din păcate, nici una nu beneficiază în momentul de față de ediții critice. Cărțile I și III au fost editate de Joseph Cozza-Luzi¹, însă, deși textul acestora a fost

¹J. Cozza-Luzi, *S. Patris Nostri Theodori Studitae, Magnae Catecheseos Sermones*, în *Nova Patrum Bibliotheca* IX/2 (Cat. 1-77), X/1 (Cat. 78-111), Bibliotheca Vaticana et Typi Vaticani, Roma, 1888-1905, pp. 1-217 (Cat. 1-77), 7-151.

preluat și în TLG, ediția este total insuficientă, așa cum a demonstrat Julien Leroy. Editorul a folosit un singur codice, *Paris. gr. 891*, pierzând alte zeci de cateheze ale colecțiilor, prezente în alte manuscrise². Singurele ediții ale textului grec, foarte apropiate de arhetip, utilizabile astăzi sunt: ediția lui Athanasie Papadopoulos-Kerameus pentru cartea a II-a de *Cateheze mari*³ și ediția lui Emmanuel Auvray a *Catehezelor mici*⁴.

Cel care s-a ocupat câteva decenii, în mod special, de cercetarea tradiției catehetice studite este părintele benedictin Julien Leroy (1916-1987)⁵, care și-a făcut un adevărat crez din clarificarea acesteia. Intenția sa a fost de a realiza o ediție critică a *Catehezelor mari*, eforturile sale fiind concretizate mai întâi într-o serie de studii asupra monahismului bizantin și a celui studit în particular, publicate disparat

² Cartea I în ediția Cozza-Luzi are 50 de cateheze lipsă față de cele inventariate ulterior de J. Leroy, iar din Cartea a III-a a editat doar 25 din 40 de piese. O utilă ediție franceză a Cărții I a fost realizată pe baza unei dactilogramme a textului grec făcute de J. Leroy după manuscrisul *Patmiacus 111*, ce conține o recenzie completă a acesteia: Théodore Stoudite, *Les grandes catéchèses (Livre I) ; Les épigrammes (I-XXIX); précédées d'une étude de Julien Leroy sur le monachisme stoudite*. Présentation, traduction et notes par Florence de Montleau (*Spiritualité orientale* 79), Abbaye de Bellefontaine, 2002. Despre acest volum, a se vedea ampla recenzie a lui O. Delouis, „Le stoudite, le bénédictin et les Grandes Catéchèses. Autour de la traduction française d'un texte grec inédit”, *REB*, 61, 2003, pp. 215-228. De asemenea, o traducere rusă a Cărții I a fost introdusă de Sf. Teofan Zăvorâțul în ediția sa a *Filocaliei* ruse de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Traducerea a fost făcută după o copie athonită a manuscriselor *Patmiacus 111* și 112.

³ A. Papadopoulos-Kerameus, *Τῶ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου Μεγάλη Κατήχησις*. Βιβλίον δεύτερον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Αυτοκρατορικῆς Ἀρχαιογραφικῆς Επιτροπῆς, Sankt-Petersburg, 1904.

⁴ E. Auvray, *Sancti Patris Nostri et Confessoris Theodori Studitis Praepositi Parva Catechesis*, Paris, 1891.

⁵ O prezentare bio-bibliografică a sa a făcut O. Delouis, „Introduction”, în volumul J. Leroy, *Études sur le monachisme byzantin* (vezi *infra*, nota 6), pp. 7-22.

de-a lungul anilor, adunate recent de tânărul bizantinolog francez Olivier Delouis, într-o culegere intitulată *Études sur le monachisme byzantin*⁶. Tot Olivier Delouis a editat și a publicat, sub auspiciile Bibliotecii Vaticanului, marele *opus* al lui Leroy despre catehezele mari, intitulat *Études sur Les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite*⁷. Lucrarea, rămasă pentru 20 de ani în manuscris după moartea neașteptată a autorului ei, consultată în arhiva Bibliotecii Vaticanului și citată chiar înainte de publicarea ei de mulți cercetători, era menită a fi o introducere la ediția critică, ceea ce nu s-a mai întâmplat. În urma cercetării a mai mult de 124 de manuscrise, mai ales din Muntele Athos, Vatican, Paris, Patmos⁸, Julien Leroy a inventariat un număr de 294 de cateheze din colecțiile *Catehezelor mari*, dintre care 87 sunt ale Cărții I, 128 ale Cărții a II-a (cateheza 14 este incompletă, iar catehezele 15-17 sunt definitiv pierdute) și 40 sunt ale Cărții a III-a⁹, în afară de cele 134 de piese din colecția *Catehezelor mici*. Sarcina ediției critice, pe urmele lui Julien Leroy, a fost preluată astăzi de același Olivier Delouis¹⁰, care a anunțat că o pregătește, împreună cu Vincent Déroche pentru colecția *Sources chrétiennes*.

⁶ J. Leroy, *Études sur le monachisme byzantin. Textes rassemblés et présentés par Olivier Delouis* (*Spiritualité Orientale* 85), Abbaye de Bellefontaine, 2007; traducere românească în pregătire la Editura Doxologia.

⁷ J. Leroy, *Études sur les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite* (*Studi e Testi* 456), édition par Olivier Delouis avec la participation de Sever J. Voicu, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008; traducere românească în pregătire la Editura Doxologia.

⁸ Lista și descrierea detaliată a manuscriselor cu valoare directă pentru ediția catehezelor mari, la J. Leroy, *Études sur Les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite*, pp. 108-214.

⁹ Inventarul și distribuirea pe cărți a catehezelor mari, la J. Leroy, *Études sur Les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite*, pp. 289-321.

¹⁰ Olivier Delouis, cercetător la CNRS, astăzi directorul prestigioasei *Revue des études byzantines*, a susținut un strălucit doctorat, sub îndrumarea lui Michel Kaplan, intitulat *Saint-Jean-Baptiste de Stoudios à Constantinople. La contribution d'un monastère à l'histoire de l'Empire byzantin*,

Și în lumea monahală românească au fost cunoscute și citite părți din colecțiile de cateheze ale Sfântului Teodor. Dar care a fost nivelul acestei cunoașteri? Avem câteva indicii serioase în această privință păstrate până astăzi, care pot face lumină în această interogație. În primul rând, trebuie menționat că există manuscrise românești păstrate până astăzi, destul de puține la număr, cuprinzând tălmăciri românești ale „în-vățăturilor” Sfântului Teodor Studitul, atât după surse slavone, cât și grecești, în Biblioteca Academiei Române sau în alte biblioteci din țară sau din străinătate. De exemplu, catalogul lui Gabriel Ștrempel menționează un număr de 6 manuscrise românești (*BAR rom.* 784, 1975, 2143, 2548, 2589, 2595) din secolul al XVIII-lea și două din secolul al XIX-lea (*BAR rom.* 144, 502), care conțin mai mult decât un singur extras din catehezele studite¹¹. Proveniența lor este foarte diversă:

Université Paris I-Panthéon, Sorbonne, 2005, 1134 p. Între studiile sale legate de monahismul studit și figura centrală a Sfântului Teodor, mai menționăm: „Quelques inédits attribués à Antoine III Stoudite”, *REB* 62, 2004 pp. 5-82 (împreună cu Julien Leroy); „Le Testament de Théodore Stoudite est-il de Théodore?”, *REB* 66, 2008, pp. 173-190; „Le Testament de Théodore Stoudite: édition critique et traduction”, *REB* 67, 2009, pp. 77-109; „L’higoumène comme père spirituel dans la tradition stoudite”, *Irenikon* 82, 1, 2009, pp. 5-32 [traducere italiană: „L’igumeno come padre spirituale nella tradizione studita”, în S. Chialà, L. Cremaschi, A. Mainardi (éd.), *La paternità spirituale nella tradizione ortodossa. Atti del XVI Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa (Bose, 18-21 settembre 2008)*, Bose, 2009, pp. 147-172]; „Écriture et réécriture au monastère de Stoudios à Constantinople (IXe - Xe s.): quelques remarques”, în S. Marjanović-Dušanić, B. Flusin (éd.), *Remanier, métaphraser. Fonctions et techniques de la réécriture dans le monde byzantin*, Belgrade, 2011, pp. 101-110; „Théodore Stoudite, figure de l’Union des Églises? Autour de la renaissance d’un monachisme stoudite en Galicie (Ukraine) au XXe s.”, în O. Delouis, A. Couderc, P. Guran (éd.), *Héritages de Byzance en Europe du Sud-Est à l’époque moderne et contemporaine (Mondes Méditerranéens et Balkaniques 4)*, Atena, 2013, pp. 431-480; „La Vie métrique de Théodore Stoudite par Stéphane Mélès (*BHG* 1755m)”, *AB*, 132, 2014, pp. 21-54.

¹¹ Cf. G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, 4 vol., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978-1992.

Snagov, Sinaia, Căldărușani, Hurezi, Cozia, Cernica, Bistrița, ceea ce arată interesul major pentru autor și larga circulație a lor, alături de alte binecunoscute opere filocalice. Sursele manuscriselor din secolul al XVIII-lea erau fie unele manuscrise grecești, după care au fost izvodite, sau chiar unele slavone. De exemplu, manuscrisul românesc *BAR rom. 2589*, de 173 de file, cuprinzând „Învățăturile ale celui ce iaste întru sfinți părintele nostru precuciosul Theodor Studit”, a fost tradus și copiat în 1712 de un preot Ioan după un manuscris slavon ce aparținea Mănăstirii Cozia¹², fiind dăruit Mănăstirii Hurezi.

Sursa slavonă a acestui manuscris pare să fie un manuscris, aflat astăzi la Moscova, în Biblioteca de Stat a Rusiei, descris de regretata cercetătoare Valentina Pelin într-un catalog postum, publicat recent la Chișinău¹³. Este vorba de manuscrisul 949 din fondul 98 (Egorov) din Biblioteca de Stat a Rusiei, copiat de diacul Nicolae din Râmnic pentru logofătul Udriște Năsturel. Copia s-a făcut, potrivit unei note în slavonă a lui Năsturel (f. 216^v), după un manuscris destul de deteriorat pe care acesta l-a identificat în biblioteca Mănăstirii Snagov, negăsind un altul similar în alte mănăstiri din Țara Românească și a fost dăruit Mănăstirii Cozia în 1642: „Trecând eu odinioară prin toate mănăstirile domniei [...] am găsit această carte în cămara de cărți a Mănăstirii Snagov veche față de înfățișarea ei dintâi, putredă și ruptă. Negăsind alta pe potriva ei în niciuna din mănăstiri, am împrumutat-o pe aceasta, dând-o spre copiere unui oarecare copist de cărți cu numele Nicolae, locuitor în Râmnic, căruia

¹² Cf. descrierea din G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*. Vol. 2. *B.A.R. 1601-3100*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 324-325.

¹³ V. Pelin, *Manuscrisele românești din secolele XIII-XIX în colecțiile străine (Rusia, Ucraina, Bielorusia)*. *Catalog*, ediție îngrijită de acad. Andrei Eșanu, dr. Valentina Eșanu și Veronica Cosovan, Editura Știința, Chișinău, 2017, pp. 213-214. *Catalogul lui P.P. Panaitescu, Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. 1, București, 1959, nu identifică nici un manuscris slavon cu cateheze studite.

să-i fie veșnica pomenire, că în puțin timp după prescriere, a plecat dintre cei vii în vremea molimei. Și am închinat-o, și am sfințit-o Domnului Dumnezeuului meu slăvit întru Treime, în sfânta Lui biserică din marea Mănăstire a Coziei, în anul de la facerea lumii 7150, iar a mântuirii lumii 1642". Ulterior, la sfârșitul secolului al XIX-lea manuscrisul a ajuns, prin intermediul anticarilor, în Rusia, fiind achiziționat de colecționarul E.E. Egorov, iar de la el a ajuns în proprietatea statului rus în 1918.

Calitatea redusă a acestor traduceri slavone sau românești care circulau în Țările Române l-a determinat, după cum se știe, pe starețul Paisie Velicikovski să întreprindă ampla operă de revizuire și retraducere după originalul grecesc al marilor opere patristice, cu precădere filocalice, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț. Catehezele Sfântului Teodor Studitul s-au bucurat de interesul Sfântului Paisie, care a tradus cel mai probabil „catehezele mici” în slavonă, folosindu-se și de traducerea în limba română a ucenicului și colaboratorului său apropiat, ieromonahul Macarie Dascălul. Sursa grecească a acestei întreprinderi nu ne mai este astăzi cunoscută, însă un manuscris grec din secolele IX-X, cuprinzând catehezele mici, se găsește azi la Kiev, în Biblioteca Națională a Ucrainei, provenind din Biblioteca Academiei duhovnicești din Kiev. În secolul al XIX-lea, manuscrisul a aparținut arhimandritului Antonin Kapustin (1817-1894), fost profesor de teologie la Kiev, ulterior conducător al misiunii ruse din Ierusalim¹⁴.

¹⁴ Cf. descrierii de pe *Pinakes. Textes et manuscrits grecs*: <http://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/cote/37362/>. *Condica din 1800-1825 a Mănăstirii Neamț*, arată că deja la începutul secolului al XIX-lea izvorul grecesc al acestei traduceri lipsea; cf. V. Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est-european (secolele XVIII-XIX)*, ediție îngrijită și revizuită de acad. Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, Ed. Doxologia, Iași, 2017, p. 143, și V. Pelin, „Contribuțiile cărturarilor români la traducerea Școlii paisiene”, în V. Căndea (ed.), *Români în reînnoirea isihastă. Studii închinare Cuviosului Paisie de la Neamț la bicentenarul săvârșirii sale, 15 noiembrie 1994*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 101.

Este probabil ca traducerea în slavonă a starețului Paisie (*BMN sl.* 284) să fi fost izvodită foarte aproape cronologic, sau poate chiar odată cu traducerea românească a lui Macarie. În tot cazul, Valentina Pelin menționează că cea mai veche copie slavonă a traducerii paisiene slavone data de la 1776, fiind făcută de copistul Atanasie (*BMN sl.* 281)¹⁵.

Traducerea românească a ieromonahului Macarie a fost păstrată inițial în mai multe copii. *Condica Mănăstirii Neamț din 1800-1825*, editată de părintele Dumitru Fecioru¹⁶, menționează patru exemplare ale acesteia: izvodul și alte trei copii, iar condica din 1843 indică doar două copii ale izvodului. Astăzi Biblioteca Mănăstirii Neamț nu mai păstrează nici o copie a acestei importante traduceri¹⁷. Este foarte posibil însă ca manuscrisul *BAR rom.* 144 (1803, copie a lui Acachie ieromonahul la Mănăstirea Căldărușani) să fie o copie a traducerii lui Macarie¹⁸. Filologul ieșean N.A. Ursu presupunea

¹⁵ O copie din 1796 a traducerii slavone a Sfântului Paisie, cu ortografie ucraineană, se mai găsește astăzi în Muzeul de Stat al Rusiei, colecția Bibliotecii Sinodului, fond 80370 (Mănăstirea Simonov), ajunsă în Rusia prin intermediul ucenicilor Sfântului Paisie; cf. V. Pelin, *Manuscrisele românești din secolele XIII-XIX în colecțiile străine (Rusia, Ucraina, Bielorusa)*. Catalog, pp. 271-272.

¹⁶ D. Fecioru, „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii Mănăstirii Neamțului”, *BOR*, 49, 1941, nr. 7-8, pp. 414-443.

¹⁷ Inventarele părintelui D. Fecioru, „Manuscrisele dela Neamțu. Traduceri din Sfinții Părinți și din scriitorii bisericești”, *Studii Teologice*, 4 (seria a II-a), 7-8, 1952, pp. 459-487, și *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*. Volumul I. Fasc. 1: *Epoca dela 1691 până la 1833*, București, 1937, nu mai menționează existența vreunui manuscris Teodor Studitul la Mănăstirea Neamț.

¹⁸ Aceasta nu se va putea verifica vreodată decât prin comparație cu manuscrisul slavon al traducerii paisiene, știut fiind că, de cele mai multe ori, mai ales la începutul activității școlii de traduceri a Sfântului Paisie la Dragomirna, traducerile slavone erau făcute odată cu cele în limba română, starețul ghidându-se după ele, socotindu-le foarte corecte. Sfântul Paisie ar fi afirmat că se ținea de aceste traduceri „ca orbul de gard”; cf. V. Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est-european (secolele XVIII-XIX)*, p. 135.

că și mss. nr. 8 din Biblioteca Sfântului Sinod, datat la 1778, este o copie a traducerii ieromonahului Macarie¹⁹. Acest manuscris însă provine de la Mănăstirea Căldărușani și este de fapt o copie a traducerii episcopului Filaret despre care vom vorbi imediat, copie făcută după ce acesta nu mai era stareț la această mănăstire, fiind hirotonit Mitropolit de Mira Lichiei²⁰. Biblioteca Sfântului Sinod păstrează de asemenea o altă traducere a unei culegeri de cateheze, mss. nr. 6, realizată la Athos în 1804 și adusă apoi în țară, copiată de Antonie ieromonahul. Manuscrisul conține cartea *Catehezelor mici*, pe o altă familie manuscrisă decât cea consacrată azi (PG și E. Auvray), sursa greacă părând a fi codicele *Athous Chilandari* 3²¹.

¹⁹ N.A. Ursu, „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la Mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț”, în V. Căndea (ed.), *Români în reînnoirea isihastă. Studii închinare Cuviosului Paisie de la Neamț la bicentenarul săvârșirii sale, 15 noiembrie 1994*, Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 55, nota 22. Manuscrisul este descris în D. Fecioru, „Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Patriarhiei Române (II)”, *Studii Teologice*, 11 (seria a II-a), 7-8, 1959, pp. 482-489.

²⁰ Conținutul manuscrisului coincide întru totul cu ediția ce va fi tipărită la 1784. O notă la f. 168^v spune: „Această sfință și dumnezeiască carte a aceluiaș întru sfinți Părintelui nostru și Mărturisitoriu Teodor Studitul scrisu-s-au cu toată cheltuiala Prea Sfinției Sale Părintelui Filaret Mitropolitul al Miralichiei, în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului nostru Domnu și Oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Io Alexandru Ioan Ipsilant Voevod, întru întâia domnie a Mării sale, purtând cărma pravoslaviei Prea Sfințitul nostru Mitropolit a toată Ungrovlahiia Kiriu Kir Grigorie prin osteneala celui mai mic și plecat între slugile Prea Sfinției sale, Pătrașco log<ofăt> la leat 1778, sept<emvrie> 23”. Primele 37 de cateheze din acest manuscris se găsesc copiate și în manuscrisul 23 de la Biblioteca Sfântului Sinod (ff. 86^v-133^v), provenind tot de la Căldărușani, 1781. Manuscrisul este descris la D. Fecioru, „Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Patriarhiei Române (VII)”, *Studii Teologice*, 12 (seria a II-a), 7-8, 1960, pp. 562-572.

²¹ Potrivit unor informații comunicate personal de părintele Filotheu Bălan de la Mănăstirea Petru Vodă. Traducătorul este altul decât ieromonahul Macarie, care, dacă nu decedase la acea dată, era în orice caz

Un al treilea moment important, cu implicații până astăzi în cunoașterea în România a catehezelor Sfântului Teodor Studitul, îl reprezintă traducerea tipărită la Râmnic în 1784 de episcopul Filaret (1780-1792), ajuns Mitropolit al Ungrovlahiei între 1792-1793, continuator în scaun și în lucrarea tipografică al binecunoscutului Chesarie al Râmnicului, părintele primelor Mineie românești. Deși s-a afirmat că aceasta ar fi tălmăcirea ieromonahului Macarie²², simpla lectură a prefeței episcopului Filaret oferă asigurarea că el este cel care a tradus „după limba cea proastă grecească pre limba iarăși proastă rumânească”²³. Episcopul Filaret a tradus și a publicat aceste cateheze mișcat de dorința de a învăța principiile vieții de obște pe monahii eparhiei sale, dar mai ales pe cei de la Căldărușani, unde mai înainte fusese stareț, cărora le-a și dedicat volumul. În prefața sa, episcopul Filaret se plânge că nu a reușit să găsească o ediție în limba

foarte în vârstă. Pr. D. Furtună, într-o lucrare deja clasică, socotea că la 4 septembrie 1809 acesta încă semna o scrisoare destinată exarhului Antim de la Episcopia Buzăului, unde locuise o perioadă, deci mai era încă în viață; cf. Pr. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani, cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, Tipografia Lupta, București, 1928, ediția a doua în Pr. Dumitru Furtună, *Opera teologică*, vol. 3, Editura Sf. Mina, Iași, 2016, pp. 84-85. Manuscrisul 6 este descris foarte detaliat în D. Fecioru, „Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Patriarhiei Române (I)”, *Studii Teologice*, 11 (seria a II-a), 5-6, 1959, pp. 370-387.

²² Este opinia greșită a Valentinei Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est-european (secolele XVIII-XIX)*, p. 115; *idem*, „Contribuțiile cărturarilor români la traducerile Școlii paisiene”, p. 101.

²³ Cf. Filaret, episcopul Râmnicului, „Arătare cum că viața cea de obște este cea mai cu lesnire mântuitoare. Alcătuită din învățăturile sfinților părinți și dascăli, către frații din Sfânta Mănăstire a Căldărușanilor”, introducere la ediția sa a cuvintelor Sfântului Teodor Studitul. Cităm ediția mai nouă, *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul. Cercetate cu deamănuntul și date acum pe graiu îndreptat de arhim. Athanasie Dincă, egumenul Mănăstirii Căldărușani, exarhul Mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor*, București, 1940, p. 42.

elină după care să traducă aceste texte, și prin urmare a folosit o ediție neogreacă fragmentară, publicată de Nikolaos Glykys la Veneția în 1676. Glykys era originar din Ioannina, născut în 1619, stabilit la Veneția în 1644, unde mai târziu, în 1670, va întemeia o tipografie. Titlul complet, cu indicațiile ediției sale, este: *Κατηχητικόν, τουτέστιν αἱ κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, μεταγλωττισθεῖσαι μὲν εἰς ἀπλήν φράσιν ὑπὸ ἐναρέτων ἀνδρῶν, νεωστὶ εἰς τύπον ἐκδοθεῖσαι κ(αι) ἐπιμελῶς διορθωθῶσαι, τοῦ σοφωτάτου ἄββᾶ Γραδενίγου, βιβλιοφύλακος καὶ κοινοῦ διορθωτοῦ, δόγματι τῆς τῶν Ἑνετιῶν ἀριστοκρατικῆς γερουσίας. Ἐν ᾧ περιέχονται καὶ ἕτεροι λόγοι ψυχωφελεῖς τε καὶ κατασκευαστικοί, ὡς κατὰ πλάτος ἡ ἐπομένη ἐρμηνεία δηλοῖ, Ἑνετίησι. Παρὰ Νικολάω τῷ Γλυκεῖ, τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.* Volumul a fost reeditat ulterior, o ediție fiind tipărită în 1770, foarte aproape de traducerea episcopului Filaret, deși în Biblioteca Academiei se păstrează, se pare, chiar și un exemplar al ediției din 1676.

Acest volum cuprinde 96 de cateheze ale Sfântului Teodor Studitul (pp. 1-206, catehezele I. 4 și I. 5 ce deschid volumul sunt unite), urmate de scrieri ascetice ale Sfinților Vasile cel Mare, Dorotei din Gaza și Efrem Sirul, și mai multe rugăciuni. Sunt adunate aici cateheze din cărțile I, II și IV (*Catehezele mici*), aranjate pentru a fi citite liturgic pe parcursul anului bisericesc, în ordinea umătoare²⁴: o primă parte destinată a fi citită începând cu 15 noiembrie, cuprinde: *Cat.* I. 4+5, 6, 9, 14, 18, 21, 32, 33, 39, 38, 40; II. 25, 35, 36, 52, 46, 48, 49, 19, 60, 63, 64, 69, 86, 88; I. 56, 63, 41, 42, 48, 49, 55, 65, 73, 76, 78, 82, 83, 84; IV. 32, 103, 49, 50; II. 31; IV. 52. O a doua parte este destinată lecturii în Postul Mare: *Cat.* IV. 53-61, 63, 62, 66-68, 107-108, 69; *Extr.* 7; IV. 71, 79, 72-73. Urmează apoi, drept a 69-a cateheză în ediția Glykys, un prolog la

²⁴Cf. J. Leroy, *Études sur les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite*, p. 272.

Cuvântul la Sfintele Paști al Sfântului Ioan Gură de Aur, după care patru cateheze la sărbătorile Înălțării, Cincizecimii, Schimbării la Față și Adormirii Maicii Domnului: *Cat. IV. 8-9, 20, 23*. Ultimul grup de cateheze era destinat a fi citit între 1 septembrie și 14 noiembrie și cuprinde: *Cat. IV. 24; II. 7-9, 11, 23; IV. 48; I. 85; IV. 25, 93-95, 26, 34, 78, 99-100, 39, 46, 120, 130, 125*. În total, această ediție însumează 28 de cateheze din cartea I, 19 din cartea a II-a, 47 de cateheze din cartea a IV-a (*Catehezele mici*) și una din cele *extravagante*.

Structura ediției lui N. Glykys a fost urmată îndeaproape de episcopul Filaret în tălmăcirea sa, care însă nu a urmărit deloc o traducere literală, ci face de multe ori o adaptare a textului, acolo unde acesta i se părea obscur sau împotriva gândirii bisericești, după cum singur mărturisește în prefața sa: „Pentru aceea ne-am îndemnat de le-am tălmăcit numai pentru dragostea voastră [...]. Însă nu din cuvânt în cuvânt: una pentru că fiecă limbă are harul său, alta pentru că nu am găsit cartea sfântului cea elinească; ci am făcut tălmăcirea după cea tălmăcită pre cea proastă grecească. Și spre mai bună înțelegere și spre mai multă îndemnare a osârdiei voastre, unele din cuvinte le-am scurtat, altele le-am prefăcut, ferindu-ne la scurtări și la adăogiri numai de cele împotriva sfinților Părinți și a sfintei Biserici”²⁵. Această ediție a circulat foarte bine și se găsea în multe biblioteci mănăstirești. De exemplu, în Biblioteca Mănăstirii Neamț, pe lângă manuscrise slave și românești ale traducerilor starețului Paisie și Macarie Dascălul, la începutul secolului al XIX-lea se găseau și 6 exemplare din ediția tipărită a episcopului Filaret²⁶.

²⁵ Filaret, episcopul Râmnicului, „Arătare cum că viața cea de obște, este cea mai cu lesnire mântuitoare. Alcătuită din învățăturile sfinților părinți și dascăli, către frații din Sfânta Mănăstire a Căldărușanilor”, p. 41.

²⁶ Valentina Pelin, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est-european (secolele XVIII-XIX)*, pp. 115-116.

În 1940, arhimandritul Athanasie Dincă²⁷, la acea vreme stareț al Mănăstirii Căldărușani, a reeditat și a diortosit atent traducerea episcopului Filaret, ca un omagiu adus acestuia, adăugând și un amplu studiu introductiv (pp. 1-32) despre spiritualitatea catehezelor studiate, dependent însă mai ales de o lucrare a lui Irénée Hausherr²⁸ din 1926. În studiul său afirmă că, fără a face o nouă traducere, a comparat ediția episcopului Filaret cu originalul lui Glykys, pe care l-a identificat în Biblioteca Academiei Române, cu ediția Cărții a II-a a *Catehezelor mari* publicate în originalul grec de A. Papadopoulos-Kerameus și cu ediția din *Patrologia Graeca a Catehezelor mici*. A sintetizat apoi principiile vieții monahale de obște, așa cum rezultă din catehezele Sfântului Teodor, urmărind mai ales modul în care este dezvoltată în acestea înțelegerea profundă a voturilor: ascultarea, sărăcia și curăția trupească/fecioria.

Anii de libertate de după 1990 au readus în atenție, între altele, și interesul Bisericii pentru scrierile patristice, dorindu-se o înnoire duhovnicească. Astfel, în lipsa unor noi traduceri, reeditarea vechilor tălmăciri a suplinit pentru mulți

²⁷ Athanasie Dincă (1896-1973) a ajuns ulterior, din 1943, episcop vicar patriarhal, iar din 1945 a fost pentru o perioadă de trei ani locțiitor al Episcopiei Râmnicului reînființată în acel an, fiind destituit în 1948. A fost apoi profesor la Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț din 1949, celebrul Seminar care avea profesori doar arhieriei „retrași” din scaune, primul director fiind episcopul Partenie Ciopron. A fost el însuși director al acestui Seminar, iar în 1956 s-a mutat la mănăstirea sa de suflet, Căldărușani, unde a viețuit până la moartea sa în 1973; cf. Arhim. Benedict Sauciu, *Mănăstirea Neamț, vatră de spiritualitate și cultură românească*. Vol. I. *Mănăstirea Neamț în perioada regimului comunist*, Editura Doxologia, Iași, 2017, pp. 159-161. Tot Sfântului Teodor Studitul, Arhimandritul Athanasie Dincă i-a mai dedicat un volum intitulat *Sfântul Teodor Studitul, viața, activitatea și operele sale*, București, 1940, prin care dorea să întregască republicarea catehezelor tipărite la 1784.

²⁸ I. Hausherr, *Saint Théodore Studite, l'homme et l'ascète (d'après ses catéchèses)*, în *Orientalia Christiana*, 6, 1, 1926.

ani această nevoie. În acest context, traducerea episcopului Filaret este reeditată și din nou diortosită, la Episcopia Alba-Iuliei, cu o scurtă prefață a Preasfințitului episcop Andrei, renunțându-se însă la studiul introductiv al lui Athanasie Dincă²⁹. Astfel, cu toate că sunt foarte folositoare chiar și în această formă, catehezele Sfântului Teodor Studitul au ajuns în brațele monahilor și credincioșilor noștri doar parțial, după patru selecții, prescurtări și diortosiri succesive: Nikolaos Glykys (1642), Filaret al Râmnicului (1784), Athanasie Dincă (1940), Episcopia Alba-Iuliei (1994, cu reeditările ulterioare), încât o traducere actuală completă, după originalul grec, este mai mult decât necesară.

Pentru moment, până la apariția anunțatei ediții critice noi a catehezelor Sfântului Teodor Studitul, publicăm în colecția „Viața în Hristos. Pagini de Filocalie” (nr. 9-10) Cartea a II-a a *Catehezelor mari*, după ediția lui A. Papadopoulos-Kerameus³⁰, urmată imediat de *Catehezele mici*, după ediția lui E. Auvray³¹, însoțite separat de alte două volume, cuprinzând studiile părintelui Julien Leroy referitoare la monahismul și catehezele studite.

Catehezele/învățăturile Sfântului Teodor Studitul sunt, așa cum se va vedea și din lectura traducerilor de față, un adevărat abecedar destinat celui care dorește să facă primii pași în viața monahală, să învețe viața practică în comunitate și Biserică, în ascultare de stareț sau părintele duhovnicesc, să pună început virtuților născute din poruncile lui Hristos și din păzirea voturilor, un „prolog” esențial la uimitorul univers contemplativ al *Filocaliei*. O scurtă conversație cu un

²⁹ Volumul: *Cuvintele duhovnicești ale Sfântului Teodor Studitul*, ediție de pr. Petru Pleșa, Alba Iulia, 1994, 2016².

³⁰ A. Papadopoulos-Kerameus, *Τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου Μεγάλη Κατήχησις. Βιβλίον δεύτερον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Αυτοκρατορικῆς Ἀρχαιογραφικῆς Ἐπιτροπῆς*, Sankt-Petersburg, 1904.

³¹ E. Auvray, *Sancti Patris Nostri et Confessoris Theodori Studitis Praepositi Parva Catechesis*, Paris, 1891.

monah, despre folosul învățăturilor Sfântului Teodor Studitul, pe care Arhimandritul Athanasie Dincă o relatează în introducerea sa din 1940, este edificatoare în acest sens: „Un călugăr simplu, părintele Mihail, dela un schit din părțile Bucugilor, îmi spunea: «Eu, cinstite părinte, nu cetesc politiceștile cărți ale veacului de-acum și nici pe sfinții noștri Părinți nu pot îndestul a-i înțelege. Ci numai două cărți cetesc: *Patericul* și *Cuvintele* Sfântului Teodor Studitul. Întâiul este ca o hrană vârtoasă, iar cele de pe urmă ca untdelemnul care înmoaie»”³².

Pr. Dragoș Bahrim

Iași, 30 noiembrie 2017

La Sfântul Andrei, Apostolul românilor

³² Arhim. Athanasie Dincă, „Cercetare cu deamănuntul asupra Cuvintelor de învățătură ale Sfântului Teodor Studitul”, în *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul. Cercetate cu deamănuntul și date acum pe graiu îndreptat de arhim. Athanasie Dincă, egumenul Mănăstirii Căldărușani, exarhul Mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor*, București, 1940, pp. 12-13.

Cateheza în monahismul studit

Studiu introductiv¹

Născut în 759 într-o familie creștină înstărită din Constantinopol, Teodor s-a hotărât la 21 de ani să se facă monah ca urmare a unei vizite din partea unchiului matern, Platon, care era atunci egumen al mănăstirii situate în locul numit *Symboloi*, din Olimpul Bitiniei². Întreaga familie a îmbrățișat de altfel viața monahală: Foteinos, tatăl lui Teodor, mama sa Teoctista, frații Eftimie și Iosif, sora sa și doi frați ai mamei³. În timp ce Teoctista și fiica ei s-au retras la o mănăstire de

¹ Studiul de față constituie capitolul I („La catéchèse dans le monachisme studite”) al volumului părintelui Julien Leroy, *Études sur les Grandes Catéchèses de s. Théodore Studite (Studi e Testi 456)*, édition par Olivier Delouis avec la participation de Sever J. Voicu, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008, pp. 25-37. Completările din note între paranteze drepte aparțin lui Olivier Delouis, editorul textului lui J. Leroy.

² Mănăstirea Născătoarei de Dumnezeu din locul numit Σύμβολοι era situată în Olimpul Bitiniei, dar amplasarea ei nu este cunoscută cu exactitate; este totuși posibil ca ea să fi fost relativ aproape de Sakkoudion (R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris, 1975, p. 182). După B. Menthon, *L'Olympe de Bithynie*, Paris, 1935, p. 140, ea făcea parte dintr-un grup de șapte mănăstiri care se aflau de-a lungul Kilissé Déré, însă R. Janin (*op.cit.*, p. 127) este rezervat față de localizarea făcută de B. Menthon.

³ *Vita A*, PG 99, 121 A 5-14; *Vita B*, PG 99, 240 D 9-241 A 11; *Vita C*, ed. V. Latyšev, p. 261, 35-262, 3. [Printre lucrările recente referitoare la Teodor trebuie menționate T. Pratsch, *Theodoros Studites (759-826). Zwischen Dogma und Pragma* (Berliner Byzantinistische Studien, 4), Frankfurt, 1998, și R. Cholij, *Théodore the Stoudite. The Ordering of Holiness*, Oxford, 2002.]

maici din capitală, bărbații au beneficiat, pentru a trăi ca monahi, de o proprietate pe care o aveau în Olimp și care se numea Boskition. După puțin timp, noua comunitate s-a stabilit lângă o capelă din locul numit Sakkoudion care făcea parte din proprietate⁴. Platon a venit să li se alăture pentru a le fi călăuză spirituală și a-i iniția în viața monahală, pe care o trăia de douăzeci de ani⁵. Format în stilul de viață al lavrelor⁶, el a introdus în noua mănăstire, ce se dorea chinovitică, obiceiurile și concepțiile călugărilor epocii, a căror viață era destul de departe de cea a primilor chinoviți. Deși – crede Teodor⁷ – Platon avea gustul lecturilor din Sfinții Părinți, și în

⁴ Acest detaliu ne este oferit de *Vita C*, ed. Latyšev, p. 262, 23-24. [Această mănăstire nu a fost localizată; vezi M.-F. Auzépy, O. Delouis, J.-P. Grélois, M. Kaplan, „À propos des monastères de Mèdikion et de Sakkoudion”, *REB* 63, 2005, pp. 183-194, aici p. 189, nota 17.]

⁵ Despre cronologia vieții lui Platon, vezi J. Pargoire, „À quelle date l’higoumène saint Platon est-il mort?”, *EO*, 4, 1900-1901, pp. 163-170 [*PmbZ* 6285 și *PBE I*, *Platon* 1].

⁶ În *Epitaphios* (*PG* 99, 804-849), pe care Teodor l-a rostit la moartea unchiului său, se manifestă constant atașamentul lui Platon față de însingurare; când el decide să devină monah, se instalează într-un crâng unde trăiește singur (*PG* 99, 809 C 2-12); apoi împreună cu un alt călugăr în apropierea Mănăstirii Symboloi, sub îndrumarea egumenului Teoctist (*PG* 99, 813 A 11-14): el trăia în chilia sa, în preajma mănăstirii, unde mergea din când în când (*PG* 99, 813 A 14-15). Devenit stareț la Symboloi, s-a stabilit în chilia predecesorului său, însă „îmbrățișează isihia” (*PG* 99, 816 C 11). Învățătura lui exprimă în mod natural idealul său personal: ascultarea, de exemplu, este esențială pentru cei care doresc să urce „muntele isihiei” (*PG* 99, 816 D 4-5). Este posibil ca la Mănăstirea Sakkoudion să fi îndemnat la un fel de viețuire foarte asemănătoare. Atunci când Teodor s-a instalat cu unii călugări din Mănăstirea Stoudion, Platon a trăit ca zăvorât (*PG* 99, 836 A 1, ἐνθα τὴν ἐγκλειστικὴν ζωὴν, și 844 C 1, ὁ πατὴρ ἐγκεκλεισμένος) până la moartea sa. [Mai găsim calificativul „zăvorât”, în *Correspondența* lui Teodor: τὸν πατέρα καὶ σύνδουλόν μου τὸν ἐγκλειστόν (*Ep.* 33, 79-80) și ὁ πατὴρ μου ὁ ἐγκλειστός (*Ep.* 48, 34), precum și în *Chronografia* lui Teofan Mărturisitorul: Πλάτωνι ἐγκλειστω (ed. C. de Boor, I, Leipzig, 1883-1885, p. 484, 21).]

⁷ *Epitaphios*, *PG* 99, 824 D 8.

special din Sfântul Vasile, nu a simțit nevoia să schimbe în vreun fel acest stil de viață. După cât se pare, Teodor a fost cel care a adus în atenția unchiului său anumite aspecte ale acestei concepții despre monahism care i se păreau abuzive, nefiind conforme duhului de la început⁸. Astfel, la Sakkoudion, ca și în alte părți în acea epocă, monahii aveau treburi sau ocupații diverse, dar nu căutau să trăiască cu totul din munca mâinilor lor. Principala resursă a mănăstirii părea să fie creșterea animalelor, dar turmele erau încredințate slujitorilor. La cererea lui Teodor s-a interzis de atunci ținerea animalelor femele și a personalului laic⁹. Prin urmare, fiecare monah era obligat să muncească pentru a se întreține și a-i ajuta pe săracii care veneau să îi ceară ajutorul. În 787, Teodor este

⁸ *Vita A*, PG 99, 129 A; *Vita B*, PG 99, 245 BC; *Vita C*, ed. V. Latyšev, p. 265, 5-15. De aceea se pare că noile reguli în privința muncii, adoptate de Platon, au fost sugerate de Teodor însuși; vezi în special *Vita B*, PG 99, 245 BC.

⁹ *Epitaphios*: PG 99, 825 A 1-14. Sensul profund al acestei reforme a fost înțeles greșit de primul editor al acestui text, care s-a simțit obligat să schimbe δούλοις în δούλαις și astfel să ia o măsură de precauție față de caracterul sexual (*ASS Aprilis*, I, Anvers 1675, p. L, col. a, ultimul rând și adnotarea a de la p. 371, col. b). Acest text a fost astfel reprodus în *Patrologia Migne*. J. Pargoire, „Une loi monastique de s. Platon”, *BZ* 8 1898, pp. 98-101, a rectificat textul, însă explicația pe care a dat-o despre această reformă rămâne totuși marcată de teama problemelor morale intime care nu permite înțelegerea lui Teodor. Pentru el, Platon ar fi luat această decizie pentru a reveni la spiritul lui Vasile, care interzicea κατηλυκά κέοδη [câștigurile negustorești necinstite] (*Epitaphios*, PG 99, 825 A 13-14) în frățiile sale (cf. *Reg. fus. tract.* 44: PG 31, 1032 B 9-10). Altfel spus, monahii nu trebuiau să viețuiască doar din comerț, vânzând produse care nu sunt lucrul mâinilor lor, adică produse ce proveneau din creșterea animalelor de către argați. Această interpretare este din nou confirmată de faptul că textul unei cateheze arată că animalele femele nu erau de la sine interzise: existau boi pe care îi aveau în grijă călugării, dar și catări care ajutau la transportul materialelor și proviziilor. Vezi *Cat.* I. 3: μη ένταράχως πλήττετε τούς βόας και τās ήμίovους [„să nu loviți cu tulburare boii și catării”].

hirotonit preot, iar șapte ani mai târziu Platon îi încre-
deplin. De-a lungul celor treisprezece ani de viață mona-
hală, el s-a dedicat lecturii Sfinților Părinți și a constatat că
modul de viață al monahilor de la Sakkoudion nu era întru
totul conform învățaturii lor. Probabil de aceea el a revizuit
obiceiul adresării de alocuțiuni comunității. Se pare că Pla-
ton nu ținea prelegeri monahilor săi. Atunci când Teodor, în
Epitaphios pe care l-a rostit cu ocazia morții lui Platon, vor-
bește despre doctrina lui spirituală și despre învățătura sa, nu
menționează decât conversații de tip personal, așa cum are
un părinte spiritual cu ucenicii săi¹⁰. Din lecturile sale, Teodor
a constatat că practica cuvântărilor regulate către comuni-
tate era bine întemeiată în vechiul monahism. Cateheza este
o tradiție a Părinților¹¹. Mărturii despre aceste cuvântări sunt
destul de abundente în literatura monahală și, deși nu pu-
tem afirma că Teodor le-a cunoscut pe toate, el a avut cu sigu-
ranță ocazia de a le descoperi în multe dintre textele citite.
Nu ar fi lipsit de folos, pentru a înțelege mai bine opera re-
formatoare a lui Teodor în această privință, să le evocăm
aici.

De la începuturile monahismului chinovitic în Răsărit,
existau momente precise când starețul adresa monahilor săi în-
demnuri al căror scop esențial era explicarea cuvântului lui
Dumnezeu. Am văzut deja că în monahismul pahomian aceas-
ta se întâmpla cu regularitate¹². Conducătorii le vorbeau astfel

¹⁰ *Epitaphios*, PG 99, 821 A 10-15.

¹¹ *Epistola către Nicolae*, II. 10, PG 99, 941 C 1-2 [*Ep.* 10, 44-46; *olim*] și
Testament, PG 99, 1820 C 4-5; vezi și *Cat.* III. 36: κατὰ παράδοσιν πα-
τρικὴν ἢ κατήχησις ἡμῶν γίνεται [„cateheza noastră este după tradiția
Părinților”] (CL 46, IX/2, p. 183).

¹² A. Veilleux, *La liturgie dans le cénobitisme pachômien au quatrième siè-
cle* (Studia Anselmiana 57), Roma, 1968, pp. 269-273.

călugărilor și în zilele de post¹³, adică miercuri și vineri¹⁴. Sta-rețul se adresa întregii comunități de trei ori pe săptămână, o dată sâmbăta¹⁵ și de două ori duminica¹⁶. În plus, în fiecare seară avea loc o întâlnire de o manieră bineînțeleasă mai liberă¹⁷, când superiorul se întreținea cu monahii săi și îi sfătuia¹⁸. E posibil ca Pahomie să nu fi făcut altceva decât să reia un obicei al Bisericii locale¹⁹ și acesta ar putea fi motivul pentru care aceste învățături poartă numele de „cateheze”²⁰.

¹³ L.Th. Lefort, *S. Pachomii Vita bohairice scripta*, Paris, 1925 (CSCO, Scriptorum Coptici, 7), p. 26, 10-11 (traducere latină: Louvain, 1936, p. 18, 11-12).

¹⁴ Zilele de post sunt în mod tradițional miercuri și vineri: vezi *Didahia*, ed. W. Rordorf și A. Tuilier, Paris 1978 (SC 248), p. 172, rândurile 1-3 din cap. 8; Tertulian, *De jejunio*, XIV, 2; ed. A. Reifferscheid și G. Wissowa, Tournai, 1954 (CCSL 20), p. 1273, 3; Clement Alexandrinul, *Stromata*, VII, 12, 75, 2; O. Stählin, L. Früchtel, U. Treu, *Clemens Alexandrinus. III, Stromata, Buch VII und VIII*, 2. Aufl., Berlin, 1970 (GCS 17), p. 54, 5. Unul dintre manuscrisele din *Vita graeca prima* a lui Pahomie precizează că zilele de post ale pahomienilor erau miercurea și vinerea: F. Halkin, *Sanctii Pachomii vitae graecae*, Bruxelles, 1932 (Subsidia Hagiographica 19), p. 19, aparat critic, nota 40.

¹⁵ După A. Veilleux, *La liturgie dans le cénobitisme pachômien au quatrième siècle*, p. 273, această cateheză avea loc dimineața.

¹⁶ O cateheză a superiorului mănăstirii avea loc duminică dimineața și o alta duminică seara (*ibid.*).

¹⁷ „Este posibil ca... însuși superiorul mănăstirii să fi ținut zilnic, la ceas de seară, un *collatio*, în care se întreținea mai liber cu monahii săi” (*ibid.*).

¹⁸ *Ibid.*; vezi textul indicat de nota 54.

¹⁹ Teza conform căreia, înainte de secolul al IV-lea creștinii nu se rugau decât în particular și care atribuie instituirea celebrării liturgice de dimineață și de seară monahismului egiptean este neîntemeiată. La Clement Alexandrinul (PG 9, 456 B) expresia τὴν τελευταίαν τῆς εὐχῆς συνεκφώνησιν [„cea din urmă împreună-rostire a rugăciunii”] implică o celebrare comunitară. Monahismul a preluat practicile Bisericii locale; se poate ca în Egipt obiceiul susținerii unei alocuțiuni după anumite slujbe să fi fost practicat în mod obișnuit; vezi A. Veilleux, *La liturgie dans le cénobitisme pachômien au quatrième siècle*, pp. 269-270.

²⁰ A. Turck, „Catechein et catechesis chez les premiers Pères”, în *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 47, 1963, pp. 361-372.

Se poate de asemenea ca prezența în *koinônia* pahomiană a numeroși începători veniți din păgânism să fi contribuit la adoptarea acestui nume. Există astfel cateheze ale lui Pahomie²¹, ale lui Teodor²², ale lui Horsiese²³, Shenuta²⁴ și Besa²⁵.

Putem afirma că aceeași practică exista și în comunitățile vasilene, dar în alte moduri. *Asceticele* lui Vasile par a fi redactarea reflecțiilor ce aveau loc în cursul întâlnirilor de acest gen. La ieșirea de la slujbele de seară (la care participau frații împreună cu alți creștini din sat) se întâlneau din nou pentru a vorbi despre „poruncile Domnului”²⁶.

Mărturiile arată că în secolele V și VI, în monahismul palestinian cuvântările superiorului erau absolut obișnuite. Vom găsi aceasta în *Viețile Sfântului Eftimie*²⁷ și *Sfântului Sava*²⁸.

²¹ É. Amélineau, *Monuments pour servir à l'histoire de l'Égypte chrétienne* IV, 2, Paris, 1895, pp. 620-621; L.Th. Lefort, *Les Vies coptes de saint Pachôme et de ses premiers successeurs* (Bibliothèque du Muséon 16), Louvain, 1943, pp. 1-30; E.A.W. Budge, *Coptic apocrypha in the dialect of Upper Egypt*, Londra, 1913, pp. 172-173.

²² L.Th. Lefort, *Les Vies coptes de saint Pachôme et de ses premiers successeurs*, pp. 37-62.

²³ L.Th. Lefort, *Les Vies coptes de saint Pachôme et de ses premiers successeurs*, pp. 66-80.

²⁴ I. Leipoldt, *Sinuthii archimandritae vita et opera omnia*, III, Paris, 1908 (CSCO 42, Scriptoros coptici, 2-4).

²⁵ K.H. Kuhn, *Letters and sermons of Besa*, Louvain, 1956 (CSCO 157, Scriptoros coptici, 21); câteva dintre aceste texte sunt fragmente din cateheze: astfel la p. 126, fragmentul 38 poartă în titlu cuvântul „cateheză”, și este vorba despre un text monastic.

²⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Regulae brevius tractatae*, PG 31, 1080 B, și traducerea lui Rufin la *Asceticele mici*, PL 103, 484.

²⁷ Chiril de Schitopolis, *Viața Sfântului Eftimie*, în E. Schwartz, *Kyrrillos von Skythopolis* (TU 49, 2), Leipzig, 1939, p. 17, 6: αὐτὸς πολλὴν πείραν ἔχων ἐδίδασκειν αὐτούς [el însuși având multă experiență, îi învăța pe ei] (contextul arată că este vorba despre o învățătură comunitară); p. 18, 1: τὴν συνοδίαν διδάσκων ἐφωταγώγει [lumina învățând obște].

²⁸ Chiril de Schitopolis, *Viața Sfântului Sava*, în E. Schwartz, *Kyrrillos von Skythopolis*, Leipzig, 1939, p. 159, 15, dar această mărturie e mai puțin clară.